

BADIIY DETALL VA UNING ASAR KOMPOZITSIYASIDA TUTGAN O'RNI

(“So‘nggi yaproq” va “Tuzli qahva” hikoyalari asosida)

Otaxonova O‘g‘iloy Najmiddin qizi

Farg‘ona davlat universiteti Filologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya : Mazkur maqolada badiiy detalning asar kompozitsiyasidagi o‘rni va badiiy-estetik vazifasi “So‘nggi yaproq” hamda “Tuzli qahva” hikoyalari misolida qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy e‘tibori har ikki asarda markaziy detal — yaproq va tuzli qahva obrazlarining syujet rivoji, konflikt shakllanishi hamda g‘oyaviy mazmunni ochishdagi funksiyasiga qaratiladi.

Abstract : This article analyzes the role of artistic detail in the composition of a literary work and its aesthetic function through a comparative study of *The Last Leaf* and the short story “Salted Coffee.” The main focus of the research is on the central details in both works—the leaf and the salted coffee—and their functions in plot development, the formation of conflict, and the revelation of the main idea.

Kalit so‘zlar: badiiy detal, kompozitsiya, ramziylik, syujet, kulminatsiya, qiyosiy tahlil, yaproq obrazi, tuzli qahva, muhabbat, fidoyilik, umid, badiiy obraz.

Keywords: artistic detail, composition, symbolism, plot, climax, comparative analysis, leaf image, salted coffee, love, devotion, hope, artistic image.

Badiiy adabiyotda “detal” tushunchasi asarning mazmuniy va kompozitsion tuzilmasini shakllantiruvchi muhim estetik birliklardan biri hisoblanadi. Badiiy detal — bu kichik hajmli tasviriy unsur bo‘lib, u orqali muallif katta g‘oya, murakkab ruhiy holat yoki muhim hayotiy haqiqatni ifodalaydi. Detal nafaqat tasvir vositasi, balki badiiy fikrni ixcham, ta’sirchan va ramziy shaklda yetkazuvchi muhim ifoda vositasidir.[¹]

Adabiyotshunoslikda badiiy detalning bir nechta asosiy funksional turlari ajratiladi. Ular orasida tasviriy, psixologik, ramziy va kompozitsion detallar alohida ahamiyatga ega. Tasviriy detal voqelikni aniq va jonli ifodalashga xizmat qilsa, psixologik detal qahramonning ichki kechinmalari, ruhiy holatini ochib beradi. Ramziy detal esa o'zining bevosita ma'nosidan tashqari chuqur majoziy mazmun kasb etib, asar g'oyasini umumlashtiradi. Kompozitsion detal esa syujetni birlashtiruvchi, voqealar rivojini boshqaruvchi va asar strukturasi yaxlitlashtiruvchi vazifani bajaradi.[²]

Badiiy detalning eng muhim xususiyatlaridan biri uning ko'p qatlamli semantikaga ega bo'lishidir. Ya'ni, bir qarashda oddiy ko'ringan predmet yoki hodisa asar davomida ramziy ma'no kasb etib, g'oyaviy yuklama darajasiga ko'tariladi. Shu sababli detal badiiy asarda "kichik element" emas, balki katta mazmuni tashuvchi markaziy estetik birlik sifatida baholanadi.[³]

Kompozitsion jihatdan badiiy detal syujetning boshlanishi, rivoji, kulminatsiyasi va yechimida muhim bog'lovchi vazifani bajaradi. U voqealar zanjirini birlashtirib turuvchi ichki "ip" sifatida asar yaxlitligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, detal o'quvchi e'tiborini muhim nuqtalarga yo'naltirib, badiiy idrok jarayonini faollashtiradi.

Ramziylik badiiy detalning eng muhim estetik xususiyatlaridan biridir. Ramziy detal orqali muallif bevosita aytilmagan, lekin anglashilishi zarur bo'lgan g'oyalarni ifodalaydi. Natijada o'quvchi asar mazmunini faqat tashqi voqealar orqali emas, balki ichki ma'no qatlamlari orqali ham qabul qiladi.

¹ Quronov D. Adabiyotshunoslik asoslari. — Toshkent, 2010

² Yo'ldoshev Q. Badiiy asar tahlili. — Toshkent, 2012.

³ Adabiyot nazariyasi bo'yicha o'quv qo'llanmalar.

.Shunday qilib, badiiy detal adabiy asarda oddiy tasviriy unsur emas, balki syujetni tashkil etuvchi, obrazlar ruhiyatini ochuvchi va g'oyaviy mazmuni

chuqurlashtiruvchi muhim kompozitsion va estetik vosita hisoblanadi. Aynan shu jihatdan u *The Last Leaf* (“So‘nggi yaproq”) va “Tuzli qahva” kabi hikoyalarda markaziy badiiy yukni o‘z zimmasiga oladi va asarlarning umumiy ma’no yaxlitligini ta’minlaydi.

“So‘nggi yaproq” hikoyasida badiiy detal — devorda osilib turgan so‘nggi yaproq — asarning markaziy kompozitsion tayanchi hisoblanadi. Dastlab u oddiy tabiat elementi sifatida ko‘rinsa-da, voqealar rivoji davomida u qahramon Jonsining ruhiy holati bilan bevosita bog‘lanadi. Har bir yaproqning “to‘kilishi” uning hayotga bo‘lgan umidini susaytirib boradi va shu orqali syujet asta-sekin kulminatsiyaga yaqinlashadi. Oxirgi yaproq esa asarning eng muhim nuqtasiga aylanadi: u nafaqat Jonsining hayotga qaytishiga sabab bo‘ladi, balki Berman tomonidan chizilgan rasm ekanligi orqali fidoyilik va umid ramziga aylanadi. Shu bilan detal oddiy tasvirdan chiqib, butun hikoyaning g‘oyasini ochib beruvchi asosiy markazga aylanadi.

“Tuzli qahva” hikoyasida esa tuz qo‘shilgan qahva detali butun syujetni birlashtirib turuvchi ramziy o‘q vazifasini bajaradi. Hikoya boshida bu tasodifiy xato sifatida paydo bo‘ladi, lekin vaqt o‘tishi bilan u ikki qahramon o‘rtasidagi munosabatlarning ajralmas qismiga aylanadi. Ayol har safar qahvaga tuz qo‘shishi orqali bu detal oddiy odatdan muhabbat va sadoqat ramziga aylanadi. Eng qiziq jihati shundaki, hikoyaning oxirida tuzli qahvaning asl sababi ochilganda, u butun voqeaga yangi ma’no beradi va o‘quvchini qayta o‘ylashga majbur qiladi.

Har ikkala hikoyada ham badiiy detal kompozitsiyaning yuragi bo‘lib xizmat qiladi, lekin ularning ishlatilish usuli biroz farq qiladi. “So‘nggi yaproq”da detal dramatik kuch orqali kulminatsiyani yaratadi, “Tuzli qahva”da esa u sekin-asta chuqurlashib boradigan hissiy ma’no orqali hikoyani olib boradi. Biri ko‘proq hayot va umid haqida bo‘lsa, ikkinchisi sevgi va sadoqatni ochib beradi.

Xulosa qilib aytganda, har ikki asarda badiiy detal shunchaki kichik tasvir emas, balki butun hikoyani harakatga keltiruvchi asosiy kuchdir. U syujetni bog‘laydi, qahramonlarning ichki dunyosini ochadi va eng muhimi — asarning

g‘oyasini o‘quvchiga chuqur his qildiradi. Oddiy yaproq ham, oddiy qahva ham bu hikoyalarda katta ma’no yukini ko‘tarib, hayot, sevgi va fidoyilik haqida kuchli fikr qildiradi.

Menimcha, badiiy detal har qanday asarning eng ta’sirchan jihatlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan kichik detallar orqali muallif o‘quvchiga katta ma’no yetkazadi. “So‘nggi yaproq” va “Tuzli qahva” hikoyalarini o‘qir ekanman, oddiy predmetlar ham chuqur falsafiy va hissiy mazmun kasb etishini angladim. Ayniqsa, yaproq obrazi orqali umid va fidoyilik, tuzli qahva orqali esa sevgi va sadoqat juda ta’sirli ifodalangan deb o‘ylayman.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O. Henry. The Last Leaf (So‘nggi yaproq).
2. Zamonaviy hikoyalar to‘plami: “Tuzli qahva” (internet manbalari asosida).
3. Quronov D. Adabiyotshunoslik asoslari. — Toshkent: 2010.
4. Yo‘ldoshev Q. Badiiy asar tahlili. — Toshkent: 2012.
5. Adabiyot nazariyasi bo‘yicha o‘quv qo‘llanmalar (OTM darsliklari asosida).